

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Erek Odaklı Çeviri Teorisi: Miheil Cavahişvili'nin "Kvaçi Kvaçantiradze" (Madrabaz Kvaçi) Adlı Romanının Gürcüce Çevirisi Üzerine*

Target-Oriented Translation Theory: On Georgian Translation of Miheil Javakhishvili's Novel "Kvachi Kvachantiradze" (Madrabaz Kvachi)

Mehmet Nadir Acet** - Murat Özcan***

Abstract: Translation, which has an important place in the development of societies, is a phenomenon that exists and lives with people and provides communication in all dimensions. Since translation plays a very important role in the development of society, it is necessary to create and develop language awareness in a society. The relationship of the community language with other languages is also important in this respect. Interacting in different cultures means transferring the values of that culture through translation activities and bringing them together with the mother tongue culture. It can be said that the development of translation studies depends on translation criticism. While criticisms of translation have caused some translation theories to lose their validity, some have developed to have a more valid position in the world of translation or have enabled new translation theories to be formed. E.g; The "target-oriented translation approach", which constitutes the basic infrastructure of this study, has developed from the day it was first published and has preserved its validity and even pioneered the formation of some new theories. The "target-oriented translation theory" put forward and developed by Gideon Toury was formed on the basis of the concept of "culture" underlying Even-Zohar's "polysystem theory" and took its place among the most widely accepted theories of the translation world together with the "polysystem theory". The fact that translation theories develop and push their limits through translation criticism is also considered as proof of the rapid development of translation studies. In this study, it will be determined how the sections determined from the book "Kvaçi Kvaçantiradze (Madrabaz Kvaçi)" of Miheil Cavahişvili, one of the important names of 20th century Georgian literature, were transferred to Turkish in the light of Gideon Toury's target-oriented translation theory. It will be observed whether the translation is "acceptable" or "adequate" according to the target-oriented theory.

* Makale birinci yazar tarafından Murat Özcan danışmanlığında hazırlanan, 2020 yılında kabul edilen "Erek Odaklı Çeviri Kuramı Çerçevesinde Miheil Cavahişvili'nin "Kvaçi Kvaçantiradze (Madrabaz Kvaçi)" Adlı Romanının Gürcüceden Türkçeye Çevirisinin İncelenmesi" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar: Dr., Bağımsız Araştırmacı

PhD, Independent Researcher

ORCID 0000-0003-1642-8696

nadiracet@gmail.com

*** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü

Assoc. Prof. Dr., University of Ankara Hacı Bayram Veli, Faculty of Letters, Translation and Interpreting Studies

ORCID 0000-0001-7131-1023

murat.ozcan@hbu.edu.tr

Cite as/ Atıf: Acet, M. N. & Özcan, M. (2022). Erek odaklı çeviri teorisi: Miheil Cavahişvili'nin "Kvaçi Kvaçantiradze" (Madrabaz Kvaçi) adlı romanının Gürcüce çevirisi üzerine. *Turkish Studies - Language*, 17(1), 1-15. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.55767>

Received/Geliş: 02 January/Ocak 2022

Accepted/Kabul: 25 March/Mart 2022

Published/Yayın: 30 March/Mart 2022

Checked by plagiarism software

© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY-NC 4.0

Structured Abstract: Translation, which is defined as the transfer process from one language to another, has emerged due to the need for communities speaking different languages to communicate with each other for different reasons. The phenomenon of translation, which is as old as the history of humanity, first emerged as an oral translation and then continued to be used as a written translation. Agreements made between communities are seen as the first example of written translations. Afterwards, translations of religious texts gained importance. With the invention of the printing press in the 16th century, translation studies gained more importance. With the translation of Latin texts into other languages, the importance of translation and translation has increased. In the 17th and 18th centuries, more emphasis was placed on literary translations.

Translation studies, whose field of study is "translation", has started to be studied as a separate branch of science since the second half of the 20th century, and it has given direction to its studies faster by interacting with other disciplines. Especially since the 1980s, there has been a significant increase in the number of conferences and seminars on translation studies, which has made significant progress. This increase indicates that this new branch of science is developing rapidly. Stating that "translation" is the subject of translation studies, Holmes stated in his article that it is not rational to name a branch of science with the name of its subject:

“As in this conference, it would be unwise to continue to refer to this branch of science by the name of its subject, namely “translation,” because, as general semantics constantly remind us, the map is not the land; Failure to make the necessary distinction between the two leads to further confusion.” (Holmes, 2012, p. 109).

It can also be said that the development of translation studies depends on translation criticism.

While the translation criticisms caused some translation theories to lose their validity, some of them developed to have a more valid position in the translation world or to create new translation theories. E.g; The "target-oriented translation approach", which constitutes the basic infrastructure of this study, has developed from the first date to the present day and has even pioneered the formation of some new theories.

When the translation of the work Kvaçi Kvacantiradze, written by the Georgian writer Miheil Cavahishvili and published in 1924, is evaluated in terms of pre-process norms, it is seen that a certain amount of information on the source text is provided in the translated work. In the aforementioned novel, some information about the source text and the author of the source text is given on the inner page and back cover. From this point of view, it can be said that the translator provides information about the source text and its author, with an explanatory translation, making it more understandable for the target reader and achieving an acceptable level of transfer.

In the translation analysis process, examples from the source and target texts that will form the basis of the study were selected mutually and the translation norms determined by the translator and the translation strategies he used to find solutions to the problems he encountered during the translation process were tried to be determined. The aim here is to determine the position of the target text to the source and target culture. According to the target-oriented translation theory of Israeli researcher Gideon Toury, translations that are completely dependent on the source language and culture are defined as "adequate", translations that are far from the source language and culture and closer to the target language and culture pole are defined as "acceptable". However, it is never possible to say "adequate" or "acceptable" for a translation.

Miheil Cavahishvili's book Kvaçi Kvacantiradze was written in 1924 and translated into Turkish by Parna-Beka Çilashvili and published in 2017 under the name Madrabaz Kvaçi through Paris publishing house.

Some examples analyzed from Madrabaz Kvaçi are listed below:

- ბედი კარზე გივდის და ხელს ნუ ჰკრავ, თვარა იწანებ. (გვ.8)

Your destiny is waiting for you at the threshold and if you push it away, you will regret it later. (p.13)

The Turkish equivalent of the word "კარი" in KM is "door". The translator made a translation in accordance with the target culture and did not move away from the original text. However, in the second part of the sentence, the expression "ხელს ნუ ჰკრავ" might be translated as "don't push with the back of your hand" because it was translated into the target text as "if you push it with the back of your hand". There is no

conditional mood in the sentence in the source text. In addition, the word "თვარა" (if there is no) was not translated by skipping it with the subtraction strategy, instead the word "after", which narrowed the meaning, was used. Thus, in the sentence in question, we can say that the translator has moved away from the source text by using the concept of free translation.

- სწავლა დიაკვანმა დააწეებინა. (გვ.13)

Kvachi began learning to read and write from a deacon. (p.19)

The sentence in the source text has been brought to the target text with a correct and beautiful transfer. However, in order to be more understandable by the target reader, the word "დიაკვანი" can be explained with a footnote as "დიაკვანი/დიაკონი a religious title in Christianity" in accordance with the annotated translation strategy. We can say that it is an "adequate" translation as a source culture-oriented transfer.

- ჩვენ, ქართველებს, ასეთი ანდაზა გვაქვს: `არამკითხე მოამბეო მიტყვიპე და მიაგდეო, \_ ეუბნებოდა ქვრივს. \_ მეორე ანდაზა კი ასეთია: `მოჩხუბარს ერთი მოხვდა, გამშველებელს _ ხუთიო. (გვ.29)

"We Georgians have a proverb: Anyone who meddles in someone else's business slap you with a slap," Kvachi told the widow. "Another proverb says: If the one who fights gets one punch, the one who separates gets five punches." (p.40)

"Anyone who meddles into someone else's business, slap you with a slap," said Kvachi to the widow on the EM." The expression "Kvaçi said to the widow" in his sentence is a translation for the Georgian language system. According to the Turkish language system, it might be better to translate it as "Kvaçi said to the widow. In addition, it is thought that it would be more appropriate to translate the verb "ეუბნებოდა" as "he said" rather than "he said". The Turkish equivalent of the sentence "მეორე ანდაზა კი ასეთია" given in the KM is as follows: "Another proverb is like this" However, it is seen that the conjunction "კი" (if) in the target text is not translated by applying a subtraction strategy, and თქმა (to say, to say) is translated using the strategy of adding to the target text. We see that the verb) is not present in the source text. Here, we can say that there is a transfer away from the source text with the understanding of free translation.

Keywords: Translation Studies, Target-Oriented Theories, Georgian language, Miheil Javahishvili, Gideon Toury.

Öz: Toplumların gelişmesinde önemli bir yere sahip olan çeviri, insanla birlikte var olup onunla birlikte yaşayan, her boyutta iletişimi sağlayan bir olgudur. Çeviri toplumun gelişmesinde çok önemli bir rol oynadığı için bir toplumda öncelikle dil bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi gereklidir. Toplum dilinin diğer dillerle olan ilişkisi de bu açıdan önemlidir. Farklı kültürlerde etkileşimde bulunmak, o kültüre ait değerlerin çeviri etkinliği yoluyla aktarılması ve ana dil kültürüyle buluşturulması demektir. Çeviribilimin gelişmesinin çeviri eleştirisine bağlı olduğu söylenebilir. Yapılan çeviri eleştirileri bazı çeviri kuramlarının geçerliliğini kaybetmesine neden olurken bazılarının gelişerek çeviri dünyasında daha geçerli bir konuma sahip olmasına ya da yeni çeviri kuramlarının oluşmasına olanak sağlamıştır. Örneğin; çalışmanın temel alt yapısını oluşturan "erek odaklı çeviri anlayışı" ilk çıktığı tarihten günümüze gelişerek geçerliliğini korumuş ve hatta bazı yeni kuramların oluşmasına öncülük etmiştir. Gideon Toury'nin öne sürdüğü ve geliştirdiği "erek-odaklı çeviri kuramı" Even- Zohar'ın "çoğuldizge kuramı" temelinde yatan "kültür" kavramı temel alınarak oluşturulmuş ve "çoğuldizge kuramı" ile birlikte çeviri dünyasının en genel geçer kuramları arasında yerini almıştır. Çeviri kuramlarının çeviri eleştirisi yoluyla gelişerek sınırlarını zorlaması çeviribilimin büyük bir hızla geliştiğinin de kanıtı sayılmaktadır. Bu çalışmada 20.yüzyıl Gürcü edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Miheil Cavahışvili'nin "Kvaçi Kvaçantiradze (Madrabaz Kvaçi)" isimli kitabından belirlenen kesitler Gideon Toury'nin erek odaklı çeviri kuramı ışığında Türkçe'ye nasıl aktarıldığı tespit edilecektir. Yapılan çevirinin erek odaklı kurama göre "kabul edilebilir" veya "yeterli" bir çeviri olup olmadığı gözlemlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, Erek Odaklı Kuram, Gürcü dili, Miheil Cavahışvili, Gideon Toury.

Giriş

Çeviri, duygu ve düşünceleri sözcüklere aktararak geçmişten günümüze kültürler arası bağı sağlayan en önemli bir iletişim aracıdır. Ece'ye göre çeviri ve dil birbirinden ayrılmayan iki öğedir (Ece, 2010, s. 9). Dolayısıyla çevirinin olduğu yerde dil, dilin olduğu yerde de çeviri vardır (Ece, 2010, s. 9).

Şiir, roman, hikâye gibi edebi eserler kaynak dilden erek dile aktarılırken çevirmen tarafından belirlenen stratejiler, erek dil ve kültür çerçevesinde yorumlanarak yeniden oluşturulur. Erek dil okuyucularına kaynak dildeki edebi eserin yapısına ve amacına uygun bir şekilde erek kültürdeki eşdeğerliliğini yakalamak ise çevirmenin görevlerinden biridir.

Aksoy, edebi çeviriyi yazarın kendi iç dünyasındaki duygu ve düşünceleri ifade etmek için kullandığı bir tür olarak ifade eder (Aksoy, 2002, s. 53).

Yazın türündeki bir eseri başka bir dile çevirmek söz konusu eseri sil baştan yeniden yazmak gibi değerlendirebilir. Jose Samargo'nun da ifade ettiği gibi "Bir şeyi yazmak aslında çevirmek işleminin kendisidir. Yani bir başka deyişle yazar kendine ait hisleri yazı türüne çevirmektedir" (aktaran Ece, 2010, s. 13).

Herhangi bir yazın türünün çevirisinde karşılaşılan güçlükler hangi türde yazılacaksa o türün özelliklerine göre şekillenmektedir. Çevirmen, çeviri süreci boyunca çeviribilim esaslarını uygun bir şekilde erek kültüre aktarım gerçekleştirmelidir. Bunu yaparken de erek dil ve kültüre ait unsurları da dikkatle analiz edebilmelidir. Böylelikle sağlıklı bir çeviri işlemi gerçekleşebilir.

Kuramlar, bir bilim dalı ile ilgili varsayımları sağlam temellere dayandırır ve bilim dalının bilimselliğine vurgu yapar. Vermeer kuram ile ilgili olarak şöyle bir tanımda bulunmaktadır: "Kuram"dan en genel anlamıyla benim anladığım, alışılmış akademik yolla sunulan bir görüngüye ilişkin birtakım varsayımlardır. Bir kuram, varsayımlar "bilimsel olarak" sağlam temellere oturtulmuş ve öyle sunulmuşsa, "bilimsel" olarak adlandırılır. "Bilimsel", kültüre-özgü bir kavramdır" (Vermeer, 2008, s. 2).

Betimleyici Çeviribilim Alanının kurucularından biri olan İsrailli çeviribilimci Gideon Toury, Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramından esinlenerek "norm" kavramını oluşturarak ve Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramına getirdiği yeni yaklaşımlardan da yararlanarak, düzenli çeviri davranışlarının belirlenmesinde işe yaracak bir metot ortaya koymuştur. Toury, kendinden önceki yaklaşımlara karşı bir yaklaşım geliştirdiği için kuramcılar arasında ayrı bir öneme sahiptir. Ona göre, uygulama alanının kuramsal alanı etkisi altına alması ve uygulamadan hareketle kuramsal bir çatının ortaya çıkması çeviribilimin kuramsal alanda gelişmemesine sebep olmuş ve bundan dolayı yapılan tüm çalışmalar birbirinin tekrar etmiştir. Toury ise bu yaklaşımın aksine kuramsal alanın çeviribilimsel incelemeleri yönlendirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Böylelikle de çeviribilimin kuramsal alanının gelişebileceğini belirtmiştir.

Toury'nin savunduğu iki önemli kavram vardır: "yeterlilik" ve "kabul edilebilirlik". Çeviri kaynak metnin normlarına yakınsa "yeterli çeviri", hedef metnin normlarına yakın ise "kabul edilebilir" çeviri olarak adlandırılmaktadır (Toury, 1995, s. 56-57). Toury'e göre betimleyici çeviri araştırmaları metodu üç ayrı bölümden oluşur: Birinci metotta çeviri metnin erek kültür dizgesi içindeki yeri belirlenir, metne verilen önem ya da erek kültür açısından nasıl kabul gördüğü araştırılır. İkincisinde ise kaynak ve erek metinler karşılaştırılarak deyiş kaymaları tespit edilir, her iki metinden seçilecek ikili metin birimleri arasındaki ilişkiler tanımlanır ve çeviri kavramına ilişkin genel bir yargıya ulaşılmaya çalışılır. Son olarak üçüncü yöntemde ise ileride çeviri yaparken alınan kararlarda faydalanabilecek sonuçlara varılır (Munday, 2001, s. 112, aktaran Gürçağlar, 2011, s. 135; Toury, 1995, s. 36-39).

Toury, Even Zohar'ın kültür alanını kapsayan çalışmalarını çeviribilim alanında ele almış, norm kavramını geliştirmiştir. Erek metin ve kaynak metin arasında eşdeğerlik ilişkisini belirleyen

etmen ise çeviri normları olmuştur (Yalçın, 2015, s. 59). Çeviri sürecinde bilinçli kararların alınması gerektiğinin altını çizen bu kuramın en önemli özelliği erek odaklı olması ve çeviri süresince çevirmeni kısıtlayan normları (öncül normlar, süreç öncesi çeviri normları ve çeviri süreci normları) kuram içinde barındırmasıdır.

Toury, öncelikle genel-mutlak normlar ile kişiye özgü normların varlığından söz eder. "Ona göre çeviri, genel/mutlak kurallardan kişiye özgü davranışlara uzanan bir yelpazede sıralanan toplumsal kültürel kısıtlara uyar" (Karadağ & Williams, 2015, s. 129). Mutlak normlar, aynı toplumun üyesi çevirmenlerin çoğu tarafından kabul görülen, kurallaşmış, nesnel normlar iken kişiye özgü normlar ise sadece kendi tercihlerine bağlıdır.

Toury çeviri normlarını, süreç öncesi çeviri normları ve çeviri süreci normları olarak iki grupta inceler. Bununla birlikte üçüncü bir norm olarak öncül norm'dan söz eder (Toury, 1995, s. 57-59).

Kaynak Metin Yazarı: Miheil Cavahişvili

20. yüzyıl Gürcü edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Miheil Cavahişvili Tiflis'in Şerakva köyünde 1880 yılında dünyaya gelmiştir. Doğduğunda Adamaşvili soyadını alan Miheil, ileriki yıllarda bu soyadının bir kan davası sonucu ailesi tarafından alındığını bildiği için soy ismini kullanmamayı tercih etmiştir ve ilk öyküsünden itibaren "Cavahişvili" soyadını kullanmaya başlamıştır. Kırım'da üniversite okurken annesi ve kız kardeşi soyguncular tarafından öldürülünce eğitimini yarıda bırakmıştır. Bu olaydan kısa bir süre sonra babası da hayata veda etmiştir. Bunun üzerine 1901 yılında Gürcistan'a dönmek zorunda kalmış ve Gürcistan'da gazeteciliğe başlamıştır. Yazılarında çarlık yönetimi sert bir şekilde eleştirdiğinden dolayı kendisine yönelik baskılar gittikçe artmıştır ve 1907 yılında doğup büyüdüğü vatanını terk etmek zorunda kalmıştır. Bir süre Avrupa ülkelerinde yaşamıştır. 1903-1908 yılları arasında birkaç öykü denemeleri olmuştur. Sahte pasaportla 1909 yılında Gürcistan'a geri dönmeyi başarmış ancak 1910 yılında ülkeye kaçak şekilde giriş yaptığı tespit edilerek tutuklanmış sonrasında ise sürgüne gönderilmiştir. 1913 yılına kadar Rostov-na-Donu'da ikamet etmiş ve o yıl ülkesine tekrar dönebilmiştir. Bolşeviklerin Gürcistan'ı işgaline karşı direnen ulusal örgütün liderlerinden biriydi. Bundan dolayı 1923 yılında tutuklanarak idam edilmesine karar verilmişti. Bunun üzerine Yazarlar Birliği devreye girerek, idam edilmesini engellemiştir ve birkaç ay sonra ise serbest bırakılmıştır. Rus tarihinin en yoğun tasfiye harekâtı olan "Büyük Temizlik" (1931-1938 yılları arasında Sovyetler Birliğinde gerçekleşen siyasi baskı harekâtı) sırasında 14 Ağustos 1937'de tutuklanmış ve 30 Eylül'de ise kurşuna dizilerek idam edilmiştir. Daha sonra erkek kardeşi de kendisi gibi idam edilmiş, eşi ise sürgüne gönderilmiştir.¹

Yazarın ilk öyküsü "Çançura" 1903 yılında yayımlanmıştır, sonraki eserlerini ise 1920'li yıllarda yazmıştır. "Lambalo da Kaşa" ("Lambalo ve Kaşa"), "Kbaçam Daigviana" (Kbaça Geç Kaldı), "Martali Abdula" (Haklı Abdullah), "Ori Ganaçeni" (İki Hüküm), "Mitsis Kivili" (Toprağın Çağrısı) gibi uzun öykülerini bu yıllarda yazdı. Bu öykülerin dışında, *Cakos Hiznebi* (1925; Cako'nun Mültecileri), *Tetri Sakelo* (1926; Beyaz Yaka), *Givi Şaduri* (1928) adlı eserlerini yine bu yıllarda kaleme aldı. En Önemli romanlarından biri olan ve 20. yüzyıl Gürcü edebiyatının Sovyet dışı en iyi romanları arasında yer alan *Kvaçi Kvaçantiradze* 1924 yılında yazılmıştır. Yazarın bu romanı birçok dile çevrilmiştir, 2017 yılında ise Türkçeye aktarılmış ve "Madrabaz Kvaçi" adıyla yayımlanmıştır.

Romanları: *Kvaçi Kvaçantiradze* (კვაჭი კვაჭანტირაძე, 1924); *Lambalo ve Kaşa* (ლამბალო და ყაშა, 1925); *Çakos Hiznebi* (ჯაყოს ბიზნები, 1925; Cako'nun Mültecileri);

¹"მიხეილ ჯავახიშვილი (1880 – 1937)" / "Miheil Cavahişvili" (1880-1937) (Gürcüce)".

Tetri Sakelo (თეთრი საყელო, 1926; Beyaz Yaka); Givi Şaduri (გივი შადური, 1928); Arsena Marabdeli (არსენა მარაბდელი, 1933-36); Kalis Tvirti (ქალის ტვირთი, 1936; Kadının Yüğü).

Öyküleri: Çançura (ჩანჭურა, 1903); Bir Sonbahar Gecesi (შემოდგომის ღამე, 1903); Çizmecî Gabo (მეჩეკე გაბო, 1904); Çekirdeğîn Düğünü (კურკას ქორწილი, 1906); Şeytanın Taşı (ეშმაკის ქვა, 1908); Orman İnsan (ტყის კაცი, 1923); Altın Diş (ოქროს კბილი, 1925); Açıgözlü (მუხუბსი, 1925); Kbaça Geç Kaldı (ყბაჩამ დაიგვიანა, 1925); Haklı (Suçsuz) Abdullah (მართალი აბდულაჰ, 1925); İki Hüküm (ორი განაჩენი, 1925); Dîmo Dede (პაპადიძე, 1926); Tavşan (კურდღელი, 1927); İki Evlat (ორი შვილი, 1927).

İncelenen Eser

კვაჭი კვაჭანტირაძე adlı eser Gürcü yazar Miheil Cavahişvili tarafından 1924 yılında yazılmıştır. 2017 yılında Madrabaz Kvaçi adıyla Parna Beka Çilaşvili tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır.

Madrabaz Kvaçi romanın Türkçe dışında farklı dillerde de çevirisi bulunmaktadır: Almanca (1986) “*Dasfürstliche Lebendes Kwatschi*”, Arapça (1994) “*مغامرات كفاتشي / Mağamerat Kvantşı*”, Rusça (1999) “*Каналья*”, İngilizce (2014) “*Kvachi*”.

Söz konusu eser Gürcü edebiyatı tarihinde pikareks roman türünün en önemli yapıtı olarak görülmektedir. Roman 1974 yılında Kote Maharadze tarafından tiyatro oyunu olarak kaleme alınmış ve Gürcistan’ın önemli tiyatro merkezlerinden biri olan Marcanişvili Tiyatrosunda sahneye koyulmuştur. Bu tiyatro oyununun yönetmeni ise Dimitri Aleksidze’dir. 1988 yılında roman, radyo oyunu olarak oyun yazarı ve yönetmeni Tensiz Goşadze tarafından kaleme alınmıştır. 2012 yılında ise Davit Siharulizde yönetiminde romanın animasyon filmi yapılmıştır.

Kolay yoldan para kazanmaya çalışan, sürekli kendini düşünen, bencil aynı zamanda para için her türlü kurnazlığı yapabilen genç bir adam olan romanın başkahramanı Kvaçi Kvaçantiradze ile arkadaşlarının macera dolu hikâyesi romanın konusunu oluşturmaktadır. Kvaçi’nin hayatını sürdürmeye çalıştığı Çarlık Rusya, dönemin yöneticilerini parmağında oynatabilen Rasputin, birinci dünya savaşı ve hemen arkasından başlayan Bolşevik Devrimi eserin arka planını oluşturmaktadır. Kvaçi Rusya’dayken kolay yollarla çok büyük servetlere sahip olur. Paris, Londra bata olmak üzere tüm Avrupa’yı dolaşarak adını duyurmayı başarır. Tüm dünyayı kendisinden bıktıran Kvaçi, arkadaşı Celil ile birlikte yakalanacağını bildiği Gürcistan’a dönmek zorunda kalır. Tutuklu olduğu süre boyunca arkadaşları Kvaçi için Tanrı’dan af dileyip yardım etmesini beklemişlerdir. Alex İremadze dürüstlüğüyle bilinen yaşlı bir adamdır. O bile Kvaçi’nin kurtulması için elinden geleni yapmıştır. Özgürlüğüne kavuşur kavuşmaz çok güvendiği Alex İremadze’ye evini satmıştır. Ancak parayı tane amaç dışı kötü yollarda kullanmayı tercih etmiştir. Söz konusu roman, Kvaçi’nin İstanbul’da yeni bir hayata başlamasıyla enteresan bir şekilde son bulmaktadır. Kvaçi yine bir şeyler için endişeli, rahatsız ve bir o kadar da mutsuz...

Kvaçi’nin Gürcistan’a dönüşünü anlatan bölüm, Gürcü toplumunun psikolojisinin ironi-analitik bir resmini içermektedir. Bu resim Kvaçi’nin neden bu kadar başarılı ve moral verici olduğunu kanıtlamaktadır. Gürcü toplumu, olağanüstü gücü ve becerileri sayesinde her türlü sorunu hızlı bir şekilde çözecek mucizevî bir kurtarıcıyı her zaman beklemiştir. Böylelikle Kvaçi’nin toplum tarafından nasıl kolay kabul edildiğini daha iyi anlayabiliriz.

Miheil Cavahişvili’nin bu romanı genellikle Thomas Mann’ın “Dolandırıcı Felix Krull’un İtirafı” ve Guy de Maupassant’ın “Güzel Dost” eseriyle karşılaştırılır. Ana karakterler çok fazla birbirleriyle örtüşmemektedir. Ancak maceracı roman türünde yazıldıkları için benzerlikleri söz konusudur. Thomas Mann’ın romanı çok daha önce tasarlanmış olmasına karşın hayatının son döneminde kaleme almıştır. Kvaçi Kvaçantiradze 1924 yılında yazılmıştır ancak tercüme edilmediği için kendi toplumunun dışına çıkamayarak hiç kimse tarafından tanınmamıştır. “Güzel

Dost" romanı ise Cavahişvili tarafından çevrildiği için Kvaçi ile olan bağının buradan kaynaklı olabileceğini düşünülmektedir.

Madrabaz Kvaçi Romanının Karakterleri

Kvaçi Kvaçantiradze: Romanın başkahramanı, kurnaz, dolandırıcı ve maceraperest. Geronti Kikodze anılarında Kvaçi Kvaçantiradze'nin Çarlık Rusya'sında, savunma bakanlığında ve gizli diplomaside çevirdiği dolaplarla tanınan Vasil Dumbadze'nin prototipi olduğunu yazmıştır.

Silibistro Kvaçantiradze: Kvaçi'nin babası.

Pupi: Kvaçi'nin annesi.

Notio: Kvaçi'nin anneannesi.

Huhu Çiçia: Kvaçi'nin dedesi, Notio'nun kocası.

Aşordia: Sahte çarlık belgeleri düzenleyen üçkâğıtçı.

Budu Şolia: Kutaisi'de küçük bir lokantanın sahibi. Kvaçi büyüme çağında onun yanında kalmıştır

Tsviri: Budu'nun karısı. Romandaki tabiriyle Kvaçi'nin ilk "pilici"

Beso Şikia – Kvaçi'nin arkadaşı.

Celil: Kvaçi'nin arkadaşı.

Grigori Rasputin – Çarlık sarayında muteber kişi. Şifacı ve din adamı. Romanda Kvaçi ile Rasputin'in ilişkisi tamamen kurgusaldır (Kvaçi'nin Rasputin'i öldürmesi de).

Ladi Çikinciladze: Kvaçi'nin arkadaşı.

Rebeka: Kvaçi'nin sözde aşklarından biri.

Elene: Kvaçi'nin sözde aşklarından biri.

Madam La Fauche: Kvaçi'nin sözde aşklarından biri. *Şantanın* primadonnası Parisli kadın.

Aleks İremadze: Kvaçi'nin Tiflis'te hapishanede tanıştığı yaşlı biri. Kvaçi hapishaneden çıkınca onun evine yerleşir ve kızıyla beraber olur. Evini sattırarak adamı dolandırır.

Liza Hanım: İstanbul'da bir "genelevin" Rum patroniçesi. Kvaçi'nin yanına sığındığı ve "jigolosu" olduğu kadın.

Çeviride Süreç Öncesi Normlar

Kaynak metnin kapak sayfasını incelediğimizde üst kısım bordo ve geneli koyu yeşil fon üzerinde en üst kısımda yazarın adı soyadı, orta kısımda kitap adı ve en alt kısımda ise yayın evinin yazılı olduğunu görmekteyiz. Ön iç kısımda yayınevi mührünün olduğunu, diğer iç sayfada ise sırasıyla yazarın adı, kitabın adı, yayın evi ve tarihi yer almaktadır. Herhangi bir önsöz veya bilgilendirme sayfası bulunmamaktadır. Arka iç sayfasında kitap içerisinde bölümlerin isimleri ve sayfa aralıklarına yer verilmiştir. Kaynak yapıtın ilk basımı 1924 yılında yapılmıştır. Bu çalışmada 1934 yılında Sakhelgami yayınevi tarafından basımı yapılan eserden faydalanılmıştır. Paris Yayınları tarafından çıkarılan ve Parna Beka Çilaşvili'nin Madrabaz Kvaçi adıyla çevirmiş olduğu eserin ön yüzünde Kvaçi'yi temsil ettiğini düşündüğümüz bir resim yer almaktadır. Erek metnin arka kapağında ise siyah fon üzerinde sarı ve beyaz tonlarda yazılmış kısa bir bilgilendirme yazısı bulunmaktadır. Kitabın ön kısmında iç bölümünde sırasıyla Miheil Cavahişvili'nin hayatı okuyucuya aktarılmış daha sonra ise kitabın basım bilgilerine yer verilmiştir. Eserin arka iç kapağında herhangi bir bilgi notu bulunmamaktadır. Notlar alınabilmesi için düşündüğümüz bir sayfa boş bırakılmıştır.

Çeviri Süreci Normları

Kaynak metin Miheil Cavahişvili'nin 1924 yılında Gürcüce olarak yazdığı Madrabaz Kvaçi adlı yapıtın ilk baskıyı temel alan 1934 yılında basılan kopyası ele alınmıştır. Eser 333 sayfadan ve 7 bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içerisinde konulara ayrılmıştır. Parna Beka Çilaşvili tarafından erek dil Türkçeye çevrilen eser, 415 sayfadan ve kaynak metindeki eser gibi 7 bölümden oluşmaktadır. Söz konusu eserin erek (hedef) dil Türkçe yazılmış olan başka bir çevirisi mevcut değildir.

Romandan seçilen kesitlerin Gideon Toury'nin erek odaklı çeviri kuramı ışığında incelenmesi:

Örnek 1:

KM: “ზოგშის ესეთი ტირილი ჯერეთ არ გამიგია. სულ `მე- მეს~ იდახოს. ეტყობა სხვას აფერს შეარჩენს და ამ ქვეყანას დეიჩემებს.” (გვ.7)

EM: “Ben bir bebeğin bu şekilde ağladığını hiç duymamıştım. Sadece ‘Ben, ben’ diye ağlıyor. Belli ki kimseye pabuç bırakmayacak ve dünyanın anasını ağlatacak.” (s.11)

KM’de yer alan “სულ `მე- მეს~ იდახოს” cümlesi erek metinde “Sadece ben ben diye ağlıyor” diye çevrilmiştir. Erek metinde yer alan bu ifade kaynak metni tam olarak yansıtamamaktadır. Çünkü “სულ” sözcüğünün Türkçedeki karşılığı şöyledir: “tamamıyla, tamamen, bütünüyle, hep”. Ancak erek metni incelediğimizde yanlış anlam ve yorumlamayla “sadece ben ben diye ağlıyor” olarak çevrildiğini görmekteyiz. Fakat “Hep bana bana diye ağlıyor” çevrilmesi daha doğru ve uygun olabilir.

KM’de verilen “ამ ქვეყანას დეიჩემებს” cümlesinin Türkçede karşılığı şöyledir: “Dünyayı kendine mal edecektir.” Ancak bu cümle çeviride “dünyanın anasını ağlatacak” olarak çevrilmiştir. Burada çevirmen erek okuyucu tarafından daha anlaşılır nitelikte olması adına yerleştirme stratejisini kullanarak erek odaklı bir çeviri anlayışının görüldüğü ve bundan dolayı “kabul edilebilir” bir çeviri olduğu söyleyenebilir.

Örnek 2:

KM: “ზუდუ შოლია ბებერი და სნეული იყო, ამიტომ ცვირიმ იმ ღამეს მეორე მუდმივი მამალი იშოვნა, ხოლო კვაჭიკომ — პირველი ნამდვილი დედალი იგემა. რას იფიქრებდა მაშინ ცვირი, რომ თუ იგი კვაჭიკოსთვის პირველი დედალი მასწავლებელი იყო, იმისი მეზობლის ქალიშვილი უცხო ვინმე ვარია _ კვაჭის ტოლი _ უკვე რამდენიმე წლის წინად — კვაჭიკომ ნამდვილ ვარიად გაიხადა.” (გვ.18)

EM: “Budu Şolia yaşlı ve hastaydı; bundan dolayı Tsviri o gece ikinci kalıcı bir horoz edinmişti. Kvaçi ise, ilk gerçek tavuğun tadına bakmıştı. Tsviri, kendisi Kvaçiko için ilk öğretmen tavuk olduğu zaman, Kvaçi’nin, kendi akranı olan komşu kızı yabancı pilici, birkaç yıl önce gerçek piliç haline getirmiş olduğunu bilseydi, acaba ne düşündü?” (s.25)

Yukarıdaki metin incelendiğinde bir metafor olayının olduğu görülmektedir. Bir benzetme ya da bir ilgi sonucunda gerçek anlamından farklı bir anlamda kullanılan kavramlara veya sözlere mecaz/metafor adı verilir. Metinde horoz bir adamı, tavuk bir kadını, piliç ise genç bir kızı işaret etmektedir. Bunların birer yıldızla belirtilmesi okuyucunun daha kolay anlayabilmesi açısından önemli olabileceği düşünülmektedir. Yapılan çeviriyi kaynak kültüre ait izler taşıdığından ötürü “yeterli” bir çeviri olarak değerlendirilebilir.

Örnek 3:

KM: “რამდენიმე დღე გავიდა. კაროპულოს ოჯახში წივილ- კივილი, ტირილი და გლოვა ისმოდა. კვაჭი თმას იგლეჯდა, თავში ხელს იცემდა, წუხდა. ჭრილობას ირჩენდა და კაროპულოს ოჯახს თავს დასტრიალებდა.” (გვ.25)

EM: “Aradan birkaç gün geçti. Karopulos’un evinde feryat-figan, ağlama ve sızlama sesleri yükseliyordu. Kvaçi saçını başını yoluyor, dört dövünüyor ve üzüntü içinde kıvranıyordu. Bir yandan “yarasını” sağaltıyor ve bir yandan da Karopulos’un evinde kara kara düşünüyordu.” (s.35)

KM’de yer alan “კაროპულო” özel bir isimdir. კაროპულო+ს buradaki “ს” (-s) eki yönelme bildirmektedir. Ancak erek metinde კაროპულოს sözcüğü ek ile birleştirerek okunduğu gibi Karopulos’un diye aktarılmıştır. Doğru aktarımı Karopulo’nun şeklinde yapılması daha uygun olacaktır. Bundan dolayı cümledeki dilbilgisel öge erek metine olduğu gibi yansımıştır. Ayrıca “bir yandan “yarasını” sağaltıyor” cümlesinde sağaltmak ifadesi modası geçmiş bir çeviri olarak kabul edilebilir. Söz konusu sözcük yaygın kullanılan bir sözcük değildir. Bundan dolayı çoğunluğun bildiği “iyileştirmek” sözcüğünün kullanılması daha isabetli olacağı düşünülmektedir. Cümlelerin “bir yandan yarasını iyileştiriyor” olarak çevrilmesinin daha doğru ve güzel olabileceği düşünülmektedir.

Örnek 4:

KM: “შარმე დე ვოტრკონესანს... პრენს კვამანტირაზე... სილ ვუ პლე, მადამ... გარსონ!.. შერ მადამ, ვულე ვუ შუაზირ*...” (გვ.62)

EM: “Charmé de votre connaissance... PrinceKvachantiradze... S’ilvousplaît, madame... Garçon! ChèreMadame, voulez-vouschoisir?”*(s.83)

KM’de yer alan cümle tamamıyla Fransızca telaffuzu ile yazılmıştır. Çevirmen orijinal Fransızca dilini kullanarak aktarmıştır. Böylelikle çeviriye sadık kalınmıştır. Dipnot vasıtasıyla cümlelerin Türkçe karşılığını erek okuyucuya aktarmasının çevirmen açısından son derece doğru bir yaklaşım olduğunu ifade edebiliriz.

Örnek 5:

KM: “მადამ ლაპოშის დევნაში და დღე- დაღამის გასწორებაში კვაჭი ჯიბითაც დნებოდა და ხორციტაც. შავვერემან მადამ ლაპოშის მიერ ამოტილ ჟინს გამწარებული კვაჭიკო პატარა ქერა ვერიკოზე ყრილობდა.” (გვ.64)

EM: “Madam La Fauche peşinde geceyi gündüz etmekten Kvaçi’nin hem parası, hem de kendisi eriyip gitmişti. Esmer Madam La Fauche’un ilham ettiği fantezilerle kıvranan Kvaçi, bunu acısını sarışın Vera’dan çıkarıyordu.” (s.85)

Kaynak metinde verilen “დნებოდა” eylemi “eriyip gitti” olarak çevrilmiştir. Ancak gürcüce dilbilgisi açısından baktığımızda verilen fiilin zamanının şimdiki zamanın hikâyesi olduğunu görmekteyiz. Bundan dolayı “eriyip gidiyordu” şeklinde erek metine aktarılması daha güzel ve doğru olacaktır. “ხორცი” sözcüğünün Türkçe karşılığı “et, beden” anlamındadır. Çevirmen burada sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışını kullanmamayı tercih etmiş ve erek kültüre yakın bir aktarımda bulunmuştur.

Örnek 6:

KM: “ლუკმა გავარდეს, ჯამში ჩავარდესო.” (გვ.65)

EM: “Komşuda pişer, bize de düşer demişler.” (s.86)

KM'deki “ლოკმა გავარდეს, ჯამში ჩავარდესო” cümlesi gürcü atasözüdür. Sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde şu şekildedir: “Bir lokma çıkarsa, tasa düşsün” Erek metine baktığımızda çevirmen kaynak metinden tamamen bağımsız serbest çeviri yapmayı tercih etmiştir. Erek kültürde aynı anlama gelen bir başka atasözünü kullanmıştır. Yapılan çeviri erek okur açısından son derece olumlu nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla kaynak metinden uzak, erek dizgeye daha yakın ve kabul edilebilir bir aktarımdır.

Örnek 7:

KM: “ნადინკა არმელაძე და ვერიჭკა კალოშვილი შენი კარგი ნაცნობები არიან, არა?” (გვ.71)

EM: “Nadinka Armeladze ve Veriçka Kaloşvili’ni çok iyi tanıyorsun, öyle değil mi?” (s.96)

Açıklamalı çeviri stratejisine uygun bir biçimde dipnotlar ile kaynak metinde yer alan sözcükler açıklanmıştır. Yer değiştirme stratejisi ile cümle dilbilgisel ve anlamsal açıdan yeniden kurgulanmış ancak verilmesi gereken anlamın dışına çıkılmadığı görülmektedir. Kaynak metinde “ცნობა” fiili kullanılmadığı halde erek metine aktarılırken bu fiil ekleme stratejisine uygun olarak kullanılmıştır. Yukarıdaki cümlelerin “Nadinka Armeladze ve Veriçka Kaloşvili senin yakinen tanıdıkların, öyle değil mi?” olarak çevrilmesi özgün metine sadık kalınarak yapılmış bir “yeterli” bir çeviri niteliğindedir.

Örnek 8:

KM: “დაფეთებული ქვრივი კვაჭს ეცა რჩევისა და დახმარებისათვის.” (გვ.29)

EM: “Beti benzi atmış olan dul kadın tavsiye ve yardım için Kvaçi’ye koştu.” (s.39)

KM’de yer alan “დაფეთებული” sözcüğünün Türkçe karşılığı şöyledir: “korkmuş, endişeli” Çevirmen erek kültür odaklı bir yaklaşımla bu sözcüğü “beti benzi atmış olan” diye çevirmeyi tercih ettiği görülmektedir. Çeviri, erek kutba yakın, kabul edilebilir niteliktedir.

Örnek 9:

KM: “თურქესტანი ორას მილიონსაც ადვილად დაიტევს. დავასახლოთ იქაურობა, ავაყვავოთ, გავარუსოთ და გავანათლოთ. ორ-სამ წელიწადში ჩვენს სავაჭრო ბალანსს შევას წორებთ. რა იქნება ათი ან ოცი წლის შემდეგ ამას ვინ მოსთვლის!” (გვ.129)

EM: “Türkistan iki yüz milyon insanı bile kaldırır. Buraya insanları iskân edelim; burayı mamur hale getirelim, Ruslaştıralım ve insanları eğitelim. Ruslaştıralım ve insanları eğitelim. İki üç yılda ticari dengemizi sağlarız. Hiç şüphe yok ki on veya yirmi yıl sonra herkes burayı parmağıyla gösterecektir!” (s.160)

“Buraya insanları iskân edelim” ve “burayı mamur hale getirelim” cümlelerinde günümüz Türkçesi kullanımının dışında, sözcük düzeyinde tarihselleştirme stratejisi aracılığıyla eski dile özgü bir ifade şekli ile “iskân” ve “mamur” sözcükleri kullanılmıştır. Bu açıdan baktığımızda söz konusu çeviri modası geçmiş olarak ifade edilebilir. “iskân etmek” yerine “yerleştirmek” eylemi daha güncel olacaktır. Ayrıca KM’de yer alan “ავაყვავოთ” fiilinin mastar hali şu şekildedir: “ავაყვება” Türkçe karşılığı “çiçek açmak, güzelleştirmek” olan bu fiil, erek metine “mamur hale getirmek” olarak aktarılmıştır. Arapça kökenli bir sözcük olan “mamur” yerine genellikle “bayındır” sözcüğü tercih edilmektedir. Ancak çevirinin erek okur açısından doğru anlaşılması ve günümüz çeviri anlayışına göre “burayı mamur hale getirelim” cümlesi yerine “burayı geliştirip güzelleştirelim” şeklinde çevrilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. “Hiç şüphe yok ki on veya yirmi yıl sonra herkes burayı parmağıyla gösterecektir!” cümlesinde değiştirme stratejisi

kullanılmış, serbest bir çeviri söz konusudur. Böylelikle kaynak metinden uzak, kabul edilebilir nitelikte olduğunu söylemek yanlış olmaz. Erek metinde "hiç şüphe yok ki" ifadesi kaynak metinde yer almamaktadır. Ekleme stratejisi ile fazladan bilgi eklenerek çeviride artıklığa (redondance) yer verilmiştir. KM'de yer alan "მოსთვლის" eyleminin mastarı ise "თვლა" (saymak)'dır. Söz konusu cümlelerin şu şekilde çevirisinin daha doğru olacağını düşünmekteyiz: "On veya yirmi yıl sonra ne olacağını kim ön görebilir!"

Örnek 10:

KM: "შვიდ დღეში კვაჭი არქეოლოგიით და ისტორიით გაჰბერა. დილიდან საღამომდე კრახანასავით ყურში ჩაჰბზუოდა." (გვ.177)

EM: "Bir hafta boyunca Kvaçi'yi arkeoloji ve tarihle tıka basa doldurdu. Sabahtan akşama kadar bir yabanarısı gibi Kvaçi'nin kulağının dibinde vızıldayıp durdu". (s.239)

KM'de yer alan "გაჰბერა" eyleminin Türkçe karşılığı "şişirtmek"dir. Erek metine "tıka basa doldurmak" olarak yansıtılmıştır. "შვიდ დღეში" (yedi günde) ifadesi "bir hafta" olarak çevrilmiştir. Böylelikle erek kültüre uygun, kabul edilebilir bir aktarım yapıldığını ifade edebiliriz. "ყურში ჩაჰბზუოდა" ifadesi ise gürcüce dilbilgisi yapısına uygun olarak "kulağının dibinde vızıldayıp duruyordu" olarak çevrilmesi daha doğru ve güzel olabilir.

Örnek 11:

KM: კვაჭანტირადემ ფერი შეიცვალა, მაგრამ წარბიც არ შეიხარა.

ვინ ოხერი ჰგდიხარ, რომ ჩემს გმირობას იჩემებ? (გვ.206)

EM: Kvaçantiradze'nin beti benzi atmasına karşın kaşını bile oynatmamıştı. Sen kim oluyorsun da benim kahramanlığıma dil uzatıyorsun? (s.270)

KM'de yer alan "ფერი შეიცვალა" ifadesinin sözcüğü sözcüğüne çevirisi "renk attı" olarak verilebilir. Burada çevirmen çıkarım yapma stratejisini kullanarak erek kutba yakın "beti benzi atmak" deyimini kullanmayı tercih etmiştir. Aynı şekilde "იჩემებ" eylemi Türkçeye "laf atıyor" olarak aktarılmasına karşın çevirmen "dil uzatmak" deyimini kullanmayı tercih etmiştir. Genel itibarıyla çeviri erek odaklı, kabul edilebilir niteliktedir.

Örnek 12:

KM: ერთხანს სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა. (გვ.211)

EM: Bir süre ölüm sessizliği çöktü. (s.276)

"სამარისება" sözcüğünün Türkçedeki karşılığı "kabir, mezar"dir. Ancak bu terim çeviride "ölüm" olarak çevrilmiştir. Burada "ölüm sessizliği" tabiri erek kültür okuyucusu açısından anlaşılabilirliği adına yapılan çevirinin son derece yerinde ve doğru olduğu ifade edebilir. Dolayısıyla yapılan çeviri kabul edilebilir niteliktedir.

Örnek 13:

KM: როგორც ვატყობ, გადატრიალებამ არც თქვენ დაგაზარალათ. — კვლავ უკბინა პავლოვს კვაჭმა. — მე არ დამაზარალა, თქვენ კი აგაშენათ. (გვ.233)

EM: "Gördüğüm kadarıyla darbenin size de bir zararı olmamış," diyerek Kvaçi, Pavlov'a lafi giydirdi. "Bana bir zararı olmadı, ama sizi abat etmiş." (s.301)

EM'de verilen "laf giydirmek" ifadesi yerine erek kültürde sıklıkla kullanılan "laf sokmak" deyiminin kullanılması daha doğru ve güzel olabilir. Kaynak metinde yer alan "კი" (ise) bağlacı çıkarma stratejisiyle atlanarak çevrilmemiş onun yerine "ama" bağlacı ekleme stratejisiyle

eklenmiştir. Ayrıca erek metinde günümüz Türkçesi kullanımının dışında, sözcük düzeyinde tarihselleştirme stratejisi aracılığıyla eski dile özgü bir ifade şekli ile “abat etmek” ifadesinin kullanımına yer verilmiştir. Bu bağlamda bu ifadenin günümüzde kullanılan yaygın bir sözcük olmadığını söyleyebiliriz bundan dolayı da bu ifadenin çevirisini modası geçmiş olarak ifade edebiliriz. Söz konusu ifadenin yerine “zenginleştirmek” kullanılması daha güncel ve erek okur açısından daha anlaşılır olabileceği düşünülmektedir.

Örnek 14:

KM: გიჟივით დარბოდა ოთახში, კვაჭანტირაძეს მუშტებს უღერებდა და იმუქრებოდა: — დაიცა... დამაცა... მე შენ გაჩვენებ, შე ჰარამზადავ! დაიცა... დამაცა... (გვ.305)

EM: Odasında bir deli gibi dolanıp duruyor, Kvaçantiradze'ye yumruklar ve tehditler savuruyordu: “Sen görürsün... Sana gününü göstereceğim... Seni alçak, seni! Bekle... Sana göstereceğim...” (s.380).

Kaynak metinde yer almamasına karşın “sana göstereceğim” ifadesi erek metinde yer almıştır. Çevirmenin ekleme stratejisini kullanmayı tercih ettiğini böylelikle erek okur açısından daha anlaşılır bir çeviri yapmak istediğini diyebiliriz. Böylelikle genişletme stratejisi güden ve kabul edilebilir nitelikte bir çevirinin gerçekleşmiş olduğunu da ifade edebiliriz. “დამაცა” (beni bekle) ifadesi ise atlanarak çıkarma stratejisi vasıtasıyla çevrilmediğini görmekteyiz.

Örnek 15:

KM: იმ ღამეს კვაჭმა ვაჭარივით გაშინჯა ორივე ქალი. მეტისმეტად ხო არ დასრულდა ელენე? ხომ არ გახდა რები? კანი ხომ არ დაუჭკნათ? მოქნილება ხომ არ დააკლდათ? ხომ არ დამძიმდნენ? ხომ არ განელდნენ? (გვ.327)

EM: O gece Kvaçi, bir tüccarın mala bakması gibi iki kadını elden geçirdi. Peki, nihayetinde Elene'ye bir şey olmuş muydu? Rebi iğne ipliğe mi dönmüştü? Cildi mi kurumuştur? Cazibesinden bir şey mi eksilmiş? Biraz kiloları mı artmıştı? Sönüp yok mu olmuşlardı? (s.408)

“მეტისმეტად ხო არ დასრულდა ელენე?” cümlesi erek metne “Elene'ye bir şey olmuş muydu?” diye aktarılmıştır. Ancak özgün metinde anlatılmak istenenin tam olarak aktarılmadığını görmekteyiz. Burada önemli olan “დასრულდა” eylemi ve bu eylem Türkçeye “şışmanladı” olarak çevrilebilir. EM’de yer alan bir diğer cümle ise “Rebi iğne ipliğe mi dönmüştü?” erek kültür odaklı çevrilmiştir diyebiliriz. Çünkü kaynak metni incelediğimizde “გახდა” eyleminin Türkçe karşılığı “zayıfladı” demektir. İğne ipliğe dönmek ifadesinde yerelleştirme stratejisinin kullanıldığını dolayısıyla erek kutba yakın, kabul edilebilir bir aktarım olduğunu söyleyebiliriz.

Örnek 16:

KM: და ხატის წინაშე პირქვე გამთხვეულ მეფეს თავთ დაადგა და პირჯვარის წერით ევედრებოდა ხმამაღლა: — წმინდაო ღმერთო, წმინდაო ძლიერო, წმინდაო უკვდაო, შეგვიწყალენ ჩვენ!.. სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმინდისათა, ამინ! (გვ.144)

EM: İkonun önünde yüzükoyun yere kapanmış çarın başına dikilmiş olan Grişka, istavroz çıkarak yüksek sesle dua ediyordu. “Yüce tanrım, her şeye muktedir Tanrım, daima var olan Tanrım, sen bizi bağışla! Baba, oğul ve kutsal ruh adıyla! Amin!”(s.183)

Daha öncede değinildiği üzere erek metinde yer alan “istavroz çıkarmak” ifadesi yerine “haç çıkarmak” erek okur açısından daha anlaşılır nitelikte olacağı düşünülmektedir. Yapılan çevirinin kaynak metin odaklı “yeterli” nitelikte bir çeviri olduğu söylenebilir.

Örnek 17:

KM: ადვილი არ არის, – აგრძელებს კვაჭი. – მაგრამ სხვა ადგილებიც მოიძებნება. იქ ბინაც მშვენიერია, ხალხიც სუფთა და ზრდილობიანი. მიირთვი, ელენე, ნამდვილი შარტრეზია. იქაური ქალები კნეინებივით სცხოვრობენ. ბოლოც კარგი აქვთ: თითქმის ყველანი საბედოს პოულობენ და თხოვდებიან. (გვ.325)

EM: “Hiç şüphesiz bu çapaçul insanlarla iş görmek daha kolay değil,” diyerek konuşmaya devam etti Kvaçi. “Fakat başka yerler de var. Orada bina da iyi, insanlar da temiz ve kibar. İç, Elene, bu hakiki *Chartreuse*. Orada kadınlar prensesler gibi yaşıyor. Sonları da kötü değil; neredeyse herkes kısmetini bulup evleniyor.” (s.406)

Erek metinde verilen “çapaçul” sözcüğü erek okuyucusu açısından tam olarak anlaşılır nitelikte olmayabilir bundan dolayı “pasaklı” sözcüğünün de kullanılması uygun olabilir. “ბოლოც კარგი აქვთ: თითქმის ყველანი საბედოს პოულობენ და თხოვდებიან.” Cümlesi kaynak metne sadık kalınarak şu şekilde de çevrilebilir: “Sonları da iyidir; neredeyse herkes kısmetini buluyor ve evleniyor” görüldüğü üzere söz konusu cümlelerin çevirisinde yer değiştirme stratejisi uygulanmış ve anlamsal bütünlük korunarak yeniden kurgulanmıştır. “Chartreuse” sözcüğü ise doğrudan aktarım yoluyla kaynak metinden olduğu gibi alınmıştır

Genel itibarıyla erek okur odaklı bir yaklaşımın varlığından söz edebilir dolayısıyla “kabul edilebilir” bir çeviridir.

Örnek 18:

KM: ოთხივე ჩაეჭიდა იმ როიალს დ ოთხივე გაჰკიოდა ერთხმად. (გვ.35)

EM: Dördü de piyanoya yapışmışlardı ve birbirine bağıyorlardı. (s.47)

KM’de yer alan “ოთხივე ჩაეჭიდა იმროიალს და ოთხივე გაჰკიოდა ერთხმად” cümlesindeki “ერთხმა” sözcüğü “tek ses” anlamındadır. Burada da tek bir ağızdan çıkan ses anlamında kullanılmıştır. Bundan dolayı bu cümlelerin “dördü de piyanoya yapışmışlardı ve tek bir ağızdan çıkarcasına aynı şekilde bağıyorlardı” olarak çevrilmesi erek okur açısından da daha anlaşılır nitelikte olacağı düşünülmektedir. Ayrıca “yapışmışlardı” sözcüğünün basım sırasında yanlışlıkla yazıldığını ve bu sözcüğün kitabın sonraki basımlarında “yapışmışlardı” şeklinde düzeltilmesinin doğru olacağını düşünmekteyiz. Yapılan çeviri erek odaklı bir aktarım olarak kabul edilebilir.

Örnek 19:

KM: ჯვეზე ავად იყო, ამიტომ პუპის ბედი და პატარა ღუქანი ხუხუს ჩააბარა, ხოლო სული ღმერთს დაულოცა. (გვ.8)

EM: Cvebe hasta olduğu için Pupi’nin geleceğini ve küçük meyhanesini Huhu’ya emanet etmişti. Sonra kendisi de Tanrıya teslim olmuştu (s.13).

KM’de yer alan “ჩააბარა” fiili dilbilgisel açıdan bakıldığında di’li geçmiş zamanı ifade etmektedir ve Türkçedeki karşılığı şudur: “emanet etti”. Ancak kendinden önce ve sonraki olay örgüsüne baktığımız zaman “emanet etmişti” olarak çevrilmesi erek okur açısından olumlu bir eylem olarak karşılanabilir. “ხოლო სული ღმერთს დაულოცა.” cümlesini incelediğimizde ise “სული” (ruh) sözcüğü cümleye ayrı bir değer katmaktadır. Bundan dolayı söz konusu cümle “Ruhunu tanrıya emanet etmişti” olarak çevrilmesi daha güzel olabilir. Burada vurgulanması gereken bir diğer husus ise çevirmenin “ღმერთი” (Tanrı, Allah) sözcüğünü çevirirken yerleştirme stratejisini kullanmayı tercih etmemiş olmasıdır. Yapılan çeviri, erek odaklı bir aktarım olarak “kabul edilebilir” niteliktedir.

Örnek 20:

KM: ოთხივენი ხალხში გამოსულნი, ზრდილნი და თავაზიანი იყვნენ, ამიტომ მალე გაიჩინეს მუშტარი, რომელსაც იმ სასტუმროში წყალ-წყალა ღვინის, გამხმარი სულუგუნისა და ბუზნაჰამ იკუპატის გარდა ყოველთვის უხვად უხვდებოდა მასპინძლების ფლიდილიმილი, ცხელ-ცხელი ჭორები, ზრდილობიანი სიტყვა-პასუხი, ათასი ზოდში და მუდმივი დაპირება უკეთესი დახვედრისა შემდეგში. (გვ.9)

EM: Dördü de güngörmüş, kibar ve nazik insanlardı; bundan dolayı hemen müşteri edindiler. Her zaman bu “otel”de müşterileri, sulandırılmış şarap, beklemekten kurumuş *sulguni* peyniri ve sineklerin yemiş olduğu sucuk dışında, otel sahibinin içten gülümsemesi, taptaze dedikodular, kibar sohbetler, binlerce özür ve bir dahaki sefere daha iyi ağırlama vaatleri karşılıyordu. (s.14)

Kaynak metne sadık kalınmış ve erek okur açısından oldukça anlaşılır, doğru bir çeviri olduğundan dolayı “kabul edilebilir” diyebiliriz.

Örnek 21:

KM: ვინ მოსთვლის, რამდენჯერ გაიყვანა იმ ღვთისნიერმა კვაჭიკო ბეწვის ხიდზე, რამდენჯერ ამოიყვანა ბნელი და მყრალი ორმოდან, რამდენი დაახარჯა, რამდენჯერ დაითხოვა და რამდენჯერ დაიბრუნა. (გვ.109)

EM: O müşfik kadının lütfunun Kvaçi’yi kaç kez sırat köprüsünden geçirdiğini, kaç kez karanlık ve kokuşmuş çukurdan onu çıkardığını, ona ne kadar harcadığını, kaç kez yanından kovup kaç kez geri çağırdığını kim sayabilirdi. (s.140)

KM’de yer alan “ბეწვის ხიდი” sözcüğünün sözcüğüne çevirisi şu şekildedir: “ince tüy köprüsü” Çevirmen sözcüğüne çeviri stratejisini kullanmayı tercih etmeyerek erek okur tarafından anlaşılır nitelikte bir çeviri anlayışıyla “sırat köprüsü” olarak aktarımda bulunmuştur. Söz konusu çevirinin erek kültür odaklı, kabul edilebilir düzeyde bir çeviri olduğu söylenebilir.

Örnek 22:

KM: მტერს უნდა თვალი დოვუყენოთ და ნათესავი კი გავახაროთ. შენი იმედით მივდივართ, შვილო, კვაჭიკო... აბა, შენ იცი... და ცრემლი ძლივს დამალა. კვაჭიკომ უპასუხა: — თქვენ არხეინად იყავით... კვაჭანტირადის გვარს არ შევარცხვენ. (გვ.14)

EM: Düşmanlarımızın gözünü korkutup dostlarımızı sevindirmeliyiz. Sana güvenerek yola çıkıyorum, oğlum, Kvaçiko... Haydi bakalım...” Ve Silibistro gözyaşlarını güçlükle zapt etti. Kvaçiko şöyle dedi: “İçiniz rahat olsun... Kvaçantiradzelerin yüzünü kara çıkarmayacağım.” (s.20)

Kaynak metin incelendiğinde yukarıdaki cümlelerin erek dil kutbuna tam anlamıyla doğru bir şekilde çevrildiği görülmektedir. Özellikle “კვაჭანტირადის გვარს არ შევარცხვენ” cümlesinin çevirisi erek odaklı bir çeviri anlayışıyla yapıldığı söylenebilir. Kaynak metinde bu cümle sözcüğüne çevrilirse şu şekilde olabilir: Kvaçantiradze soyadının yüzünü kara çıkarmayacağım. Çünkü ana metinde გვარი (soy isim) sözcüğü yer almaktadır. Ancak çevirmen büyük bir ustalıkla bu sözcüğü kullanmayarak erek kültür odaklı bir yaklaşımla “Kvaçantiradzeler” ifadesiyle Kvaçantiradze soyadını kastetmiş ve erek okurun daha doğru anlayacağı şekilde aktarmıştır. Dolayısıyla “kabul edilebilir” bir aktarım söz konusudur.

Sonuç

Bu çalışmada Gürcü yazar Miheil Cavahişvili'nin "Madrabaz Kvaçi" adlı kitabından seçilen örnekler Gideon Toury'nin geliştirdiği erek odaklı kuram çerçevesindeki normlar ve çeviri stratejileri ön planda tutularak incelenmiştir.

Gideon Toury'nin erek odaklı yaklaşımına göre kaynak dil ve kültüre sadakatle bağlı olan çeviriler için "yeterli", kaynak kutba uzak ama erek dil ve kültür normlarına bağlı olan çeviriler için de "kabul edilebilir" tanımı yapılmaktadır. Ancak bir çeviri için tamamıyla "yeterli" ya da "kabul edilebilir" demek mümkün değildir. Kaynak metne tamamıyla sadık kalan çevirilerde dahi erek kutba kaymalar olabileceği gibi, erek dil ve kültür normlarına sıkı sıkıya bağlı görünen "kabul edilebilir" nitelikteki çevirilerin de kaynak metinden tamamıyla uzaklaşması düşünülemez.

Kaynakça

- Acet, M. N. (2020). *Erek odaklı çeviri kuramı çerçevesinde Miheil Cavahişvili'nin "Kvaçi Kvaçantiradze (Madrabaz Kvaçi)" adlı romanının gürcüceden türkçeye çevirisinin incelenmesi* [Doktora tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aksoy, B. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Cavahişvili, M. (1934). *კვაჭი კვაçantრადე (Kvaçi Kvaçantiradze)*.
- Cavahişvili, M. (2017). *Madrabaz Kvaçi*. Çev. Parna Beka Çilaishvili. Paris Yayınları.
- Ece, A. (2010). *Edebiyat çevirisinin ve çevirmenin izinde*. Sel Yayıncılık.
- Holmes, J. S. (2012). "Çeviribilimin adı ve doğası" (Çev. A. Koş), *Çeviri Seçkisi II – Çeviri (bilim) Nedir?*, Yay. Haz. M. Rifat, 107-121.
- Karadağ, A. B., & Kurt Williams, Ç. (2015). *Reformlar çağında Türkiye "deMolière" in yeniden yazımı* (19. yüzyılın ikinci yarısı). *Humanitas*, 5(Bahar), 127-136.
- Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. Routledge.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. John Benjamins.
- Vermeer, Hans J. (2008). *Çeviride skopos kuramı*, Çev. Ayşe Handan Kopar, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri. Kuram ve uygulama*, Grafiker.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

1. Yazar/First author %70,
2. Yazar/Second author %.30

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).